

NOVI PRAVILNIK ZA KATALOGIZACIJU U KONTEKSTU MEĐUNARODNIH NAČELA I STANDARDA

THE NEW CATALOGUING CODE IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL PRINCIPLES AND STANDARDS

Ana Vukadin

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

avukadin@nsk.hr

UDK / UDC 025.31

Pregledni rad / Review

Primljeno / Received: 20. 10. 2015.

Sažetak

Uslijed promjena koje su u posljednjih dvadesetak godina dovele do novih praksi objavljivanja i distribuiranja sadržaja i novih načina traženja informacija, a time i do preispitivanja funkcije i oblika knjižničnih kataloga, javila se potreba za izradom novog nacionalnog pravilnika za katalogizaciju. Novi je pravilnik zamišljen kao standard za sadržaj podataka o svim vrstama građe bez obzira na medij, način objavljivanja itd. Jedan od glavnih ciljeva je omogućivanje semantičke interoperabilnosti podataka različitih baštinskih zajednica. U radu su prikazani međunarodni dokumenti (modeli, smjernice i standardi) koji služe kao osnova za izradu pravilnika i određuju njegov opseg, ciljeve, model i strukturu. Okosnica pravilnika temelji se na entitetima, atributima i odnosima IFLA-inog konceptualnog modela u nacrtu FRBR-LRM-a, koji objedinjuje i zamjenjuje prethodne FR-modele. Prikazan je utjecaj FRBR-LRM-a na koncepciju pravilnika te utjecaj „eferbeerizacije“ ISBD-a (*International Standard Bibliographic Description*) na strukturu odredbi u pravilniku. Također su ukratko prikazani modeli i standardi muzejske i arhivističke zajednice koji se koriste u izradi pravilnika.

Ključne riječi: kataložna pravila, semantička interoperabilnost, konceptualni modeli, ISBD

Summary

New publishing and content distribution practices, as well as new ways of information seeking introduced by technological innovations, have lead to the rethinking of both the role and form of library catalogues. In this context, the need for developing a new cataloguing code for Croatian libraries was recognized. The new code aims at providing semantic interoperability between heritage communities and therefore will be designed as a content standard for various types of material. The article presents international guidelines, standards, models, and other documents that serve as a basis for the development of the code and provide help in determining its scope, design and structure. The code is based on entities, attributes and relationships of IFLA's draft FRBR-LRM, the consolidated model that supersedes the previous FR-models. The article discusses the influence of FRBR-LRM on the general design of the code, as well as „FRBRisation“ of ISBD (*International Standard Bibliographic Description*) and its impact on the structure of the rules. Conceptual models and standards developed by archival and museum communities are also briefly presented, mostly in the context of necessary mappings and alignments.

Keywords: cataloguing rules, semantic interoperability, conceptual models, ISBD

Uvod

U knjižnicama u Hrvatskoj i drugim zemljama bivše Jugoslavije od 1960-ih godina koristi se *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga* (PPIAK) Eve Verone.¹ Rad na tom *Pravilniku* odvijao se usporedo s objavom niza međunarodnih dokumenata čiji je cilj bio ostvarenje programa univerzalne bibliografske kontrole, globalne primjene ujednačenih načela, pravila i postupaka katalogizacije u svrhu razmjene bibliografskih podataka. Teorijski temelji PPIAK-a, kao i pravila za izbor i oblikovanje odrednica, proizlaze iz *Pariških načela* (1961.), dok su pravila za kataložni opis usklađena s prvim standardnim prerađenim izdanjem *Međunarodnog standarda za bibliografski opis monografskih publikacija* (*International Standard Bibliographic Description for Monographic Publications* – ISBD(M), 1978.). Poznato je i da

¹ Prvi dio o izboru i oblikovanju odrednica objavljen je 1970., dok je drugi dio, koji se bavi kataložnim opisom, objavljen 1983. Međutim, izrada *Pravilnika*, više puta zaustavljena radi usklađivanja s nadolazećim međunarodnim standardima, započela je još 1959., a tekstovi pravila distribuirani su knjižnicama od 1962. do 1967. *Vidi:* Verona, Eva. Predgovor / *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga*. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 1983-1986. Dio 1: Odrednice i redalice. 2. izmijenjeno izd. 1986. Str. 7-8.

Eva Verona nije samo ugrađivala u jugoslavenski pravilnik aktualna međunarodna načela, smjernice i standarde nego je i aktivno sudjelovala u njihovu nastanku, primjerice kao predsjednica Sekcije za katalogizaciju Međunarodnog saveza knjižničarskih društava i ustanova (International Federation of Library Associations and Institutions – IFLA), sudionica radnih skupina za izradu specijaliziranih ISBD-a ili urednica komentiranog izdanja *Pariških načela* iz 1971. godine.

S obzirom na vrijeme nastanka, PPIAK je ponajprije bio namijenjen katalogizaciji tiskane omeđene građe i izradi kataloga na listićima. Potreba za izradom novog pravilnika javila se uslijed bitnih promjena u informacijskom okruženju u posljednjih dvadesetak godina, koje uključuju nove prakse u nakladništvu, nove tehnologije izrade kataloga i nove oblike organizacije i traženja informacija. Priljev raznovrsne građe u knjižnice sve je veći, pri čemu rastuća produkcija digitalnog sadržaja ne umanjuje količinu tiskanih nakladničkih proizvoda.² Uz građu na različitim medijima javljaju se nove prakse objavljivanja i distribuiranja sadržaja, poput transmedija, a različiti oblici stvaranja korisničkih sadržaja mijenjaju uvriježene odnose prema autorstvu.³ U tom kontekstu potrebno je preispitati primjenjivost postojećih paradigmi katalogizacije. Tendencije u razvoju katalogizacije sve više upućuju na važnost međunarodnih skupnih kataloga kao što su WorldCat ili Virtual International Authority File (VIAF), katkada i do mjere da se predviđa svodenje kataloga pojedinačnih knjižnica (uključujući nacionalne) na lokalne sustave za upravljanje podacima, dok bi jedan globalni katalog, nastao kooperativnom katalogizacijom, preuzeo funkciju razvoja korisničkog sučelja i usluga.⁴

² Statistike Udruženja europskih nakladnika (Federation of European Publishers) za 2014. godinu, objavljene u siječnju 2016., pokazuju ukupan porast broja novih naslova objavljenih godišnje u europskim zemljama (525 000 naslova u 2010., 545 000 u 2014.). Tržište e-knjige u 2014. bilježi ukupan porast od 5 posto. *Vidi*: Federation of European Publishers. European books publishing statistics 2014 [citirano: 2016-01-20]. Dostupno na: <http://www.fep-fee.eu/European-Book-Publishing-741>

³ Transmedij označuje skup postupaka kojima se dijelovi narativa iznose kroz različite medijske platforme (npr. film, televizijska serija, roman, videoigra itd.), uključujući i događaje uživo. O transmedijskom pripovijedanju kao estetici tipičnoj za kulturu medijske konvergencije *vidi*: Jenkins, Henry. *Convergence culture : where old and new media collide*. New York ; London : New York University Press, 2006.

⁴ *Vidi*: Jones, Ed. A question of identity : the role of identifiers in library catalogs. // *Conversations with catalogers in the 21st century / editor Elaine R. Sanchez*. Santa Barbara [etc.] : Libraries Unlimited, cop. 2011. Str. 101-102. *Vidi i*: Yee, Martha M. The single shared catalog revisited. // *Conversations with catalogers in the 21st century / editor Elaine R. Sanchez*. Santa Barbara [etc.] : Libraries Unlimited, cop. 2011. Str. 121.

U svakom slučaju, *online* dostupnost podataka o građi i osiguranje pristupa samoj građi u digitalnom obliku putem zajedničkih kataloga ili sučelja posredničkih sustava, jedan je od najvažnijih zahtjeva koji se u današnje doba postavlja knjižnicama i drugim baštinskim ustanovama. U tom kontekstu poziva se na „oslobađanje“ bibliografskih podataka iz „informativskih silosa“, odnosno na svojevrsnu dezintegraciju knjižničnog kataloga i stapanje s drugim izvorima informacija na mreži. Objavljivanjem podataka iz različitih ustanova i zajednica na mreži kao povezanih podataka (*linked data*) u nekoj od serijalizacija sheme *Resource Description Framework* (RDF), omogućuje se njihova ponovna uporaba u različitim aplikacijama, a time i racionalizacija postupaka katalogiziranja i stvaranje „dodatne vrijednosti“ podataka, ali se pojavljuju i ozbiljni izazovi vezani uz standardizaciju i interoperabilnost.

U skladu s promjenama u informacijskom okruženju, A. Barbarić i M. Willer zaključuju da novi pravilnik za katalogizaciju mora obuhvatiti sve vrste medija te da mora biti primjenjiv i na potrebe organizacije informacija drugih zajednica (arhivističke, muzejske, nakladničke itd.), a posebice ističu važnost usklađivanja s IFLA-inim konceptualnim modelima i drugim međunarodnim dokumentima kao okvirom unutar kojega treba razmatrati moguća specifična obilježja lokalne nakladničke i kataložne prakse.⁵ Navedene promjene u objavljivanju i distribuciji sadržaja dovele su do preradbe postojećih te donošenja novih međunarodnih načela, smjernica i standarda vezanih uz organizaciju informacija, osobito tijekom posljednjeg desetljeća. *Pariška načela* zamijenjena su 2009. novom *Izjavom o Međunarodnim kataložnim načelima* (*Statement of International Cataloguing Principles – ICP*), čija je revizija predviđena svakih pet godina.⁶ IFLA je od kraja 1990-ih razvijala modele za bibliografske podatke (*Functional Requirements for Bibliographic Records – FRBR*, 1998.), autorizirane podatke (*Functional Requirements for Authority Data – FRAD*, 2009.) i predmetne autorizirane podatke (*Functional Requirements for Subject Authority Data – FRSAD*, 2010.), čija je zadaća bila

⁵ Barbarić, Ana; Mirna Willer. Kakav nacionalni kataložni pravilnik trebamo? : preliminarno istraživanje. // 13. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredile Mirna Willer i Sanjica Faletar Tanacković. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. Str. 114-116.

⁶ Izjava o Međunarodnim kataložnim načelima [citirano: 2015-10-05] / prevela Mirna Willer. 2009. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2009-hr.pdf
 Za ažurirani tekst namijenjen javnoj raspravi *vidi*: Statement of International cataloguing principles : (ICP) [citirano: 2015-10-05] / by IFLA Cataloguing Section and IFLA Meetings of Experts on an International Cataloguing Code. Updated ed., April 2015. Dostupno na: <http://www.ifla.org/node/9542>

utvrditi konceptualnu strukturu bibliografskih i autoriziranih podataka i njihovu svrhu u odnosu na postupke korisnika, kako bi se osigurao jasan, precizan i općeprihvaćen dogovor o tome kakve informacije trebaju pružiti ti podaci da bi udovoljili korisničkim potrebama.⁷ Ova tri modela, poznata i kao „FR obitelj“, zamjenjuje objedinjeno izdanje čiji je nacrt pod naslovom *FRBR-Library Reference Model* (FRBR-LRM) predstavljen na godišnjem kongresu IFLA-e u Cape Townu u ljeto 2015.⁸

Kao rezultat usklađivanja FR-modela s konceptualnim modelom za dokumentaciju kulturne baštine *Comité International pour la Documentation – Conceptual Reference Model* (CIDOC CRM) nastao je model pod nazivom *Functional Requirements for Bibliographic Records – Object Oriented* (FR-BRoo), koji između ostalog predstavlja znatan korak prema semantičkoj interoperabilnosti knjižničarske i muzejske zajednice.⁹ FR-modeli dosad su poslužili kao konceptualni okvir dvaju pravilnika za katalogizaciju, talijanskoga *Regole italiane di catalogazione* (REICAT) i anglo-američkoga *Resource Description and Access* (RDA), pri čemu posljednji predstavlja nezaobilaznu referentnu točku zbog svoje internacionalizacije.

Godine 2011. objavljeno je objedinjeno izdanje dosadašnjih specijaliziranih ISBD-a, a očekuje se njegovo daljnje usklađivanje s modelom FRBR-LRM („eferbeerizacija“). Unutar paradigme semantičkog povezivanja podataka odvija se niz projekata čiji je cilj izrada, preradba, usklađivanje i pridruživanje navedenih (i drugih) modela i standardā. Upravo stoga M. Willer i A. Barbarić ističu potrebu da novi pravilnik za katalogizaciju prije svega definira sadržaj podataka (*content standard*), kako bi udovoljio zahtjevima za interoperabilnošću u umreženom okruženju.¹⁰

⁷ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj / IFLA-ina Studijska skupina za uvjete za funkcionalnost bibliografskih zapisa ; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju ; [s engleskog prevela Tinka Katić]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004. Str. 7-8.

⁸ Riva, Pat; Maja Žumer. Introducing the FRBR Library Reference Model : paper presented at IFLA WLIC 2015, Cape Town, South Africa in Session 207 - Cataloguing [citirano: 2015-10-04]. Dostupno na: <http://library.ifla.org/1084/>

⁹ FRBR : object-oriented definition and mapping from FRBR_{ER}, FRAD and FRISAD [citirano: 2015-10-04] / International Working Group on FRBR and CIDOC CRM Harmonisation ; supported by Delos NoE ; editors Chryssoula Bekiari ... [et. al.]. (Version 2.2), March 2015. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr/frbroo_v2.2.pdf

¹⁰ Willer, Mirna; Ana Barbarić. Prema novom hrvatskom kataložnom pravilniku kao standardu sadržaja podataka. // 15. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredili Damir Hasenay i Maja Krtalić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012. Str. 7.

U tekstu su prikazani ovi i drugi međunarodni dokumenti koji služe kao uporišta za budući pravilnik. Cilj teksta nije detaljno analizirati dokumente i njihovu primjenu u pravilniku, što bi zahtijevalo suviše vremena i prostora, nego izdvojiti neke od ključnih elemenata koji određuju opseg, ciljeve, koncepciju i strukturu pravilnika. Očito je, naime, da se rad na pravilniku ponovo odvija usporedo s definiranjem budućih smjerova razvoja u organizaciji informacija. U tom smislu tradiciju *Pravilnika* Eve Verone, o kojoj se često govori, valja shvatiti i kao održavanje visoke stručne razine u lokalnoj sredini, koja omogućuje određivanje vlastitog položaja u odnosu na međunarodna zbivanja, ali i aktivno sudjelovanje u njima.

1. Ciljevi i opseg pravilnika

Godine 2009. objavljena je IFLA-ina *Izjava o Međunarodnim kataložnim načelima*, koja zamjenjuje i proširuje *Pariška načela*. Nacrt revidirane verzije objavljen je 2015. Namjena je *Izjave* da bude vodič u razvoju pravilnikā i odlukama koje donose katalogizatori, kako bi se zajamčio dosljedni pristup deskriptivnoj i predmetnoj katalogizaciji. S obzirom da je na drugim mjestima već prikazana povijest nastanka *Izjave* i opširno komentiran njezin tekst, ovdje ćemo se osvrnuti tek na nekoliko pojedinosti važnih za određivanje opsega i ciljeva novog pravilnika.

Izjava proširuje ciljeve *Pariških načela* na sve vrste građe, a sadržaj *Pariških načela* na sve aspekte podataka koji se koriste u knjižničnim katalozima, ali i drugim informacijskim sustavima.¹¹ Knjižničnom se građom, dakle, smatraju različite vrste dokumenata na različitim medijima, a uporaba bibliografskih i autoriziranih podataka nije ograničena na knjižnični katalog. Načelo integracije, jedno od općih načela navedenih u *Izjavi*, uzima u obzir razmjenu i ponovnu uporabu podataka u različitim ustanovama i zajednicama te ističe da se opis sviju vrsta građe i nadzirani oblici imena sviju vrsta entiteta moraju u najvećoj mogućoj mjeri temeljiti na zajedničkom skupu pravila.¹²

Stoga je cilj i propisivanje ujednačenih odredbi za opis i pristup građi bez obzira na medij, ali i vrstu ustanove u kojoj se građa nalazi. Tamara Štefanac tumači kako institucionalni kontekst utječe na način shvaćanja i opi-

¹¹ *Izjava o Međunarodnim kataložnim načelima*. Nav. dj. Str. 1. *Usp.* Statement of International cataloguing principles. Nav. dj. Str. 4.

¹² Isto, str. 2. *Usp.* Statement of International cataloguing principles. Nav. dj. Str. 5.

sivanja građe, pokazujući kako opis pojedinih vrsta građe u muzejima (npr. fotografija, nacрта, zvučnih zapisa i videozapisa itd.) ovisi o tome shvaća li ih kustos kao muzejske predmete ili arhivsko gradivo.¹³ Na taj način nastaju neujednačeni podaci koji otežavaju pristup građi i utječu na njezinu daljnju interpretaciju. Cilj je pravilnika, dakle, utvrditi vrste opisa koje se primjenjuju na određeni tip baštinske građe bez obzira na to je li ona pohranjena u arhivu, muzeju, knjižnici ili nekoj drugoj ustanovi. Pravilnik propisuje zajedničke obvezne elemente nužne za identifikaciju (npr. naslov), kao i elemente koji odgovaraju pojedinim vrstama opisa ili oblika sadržaja građe (npr. mjerilo za kartografski sadržaj). Time se postiže elementarna ujednačenost opisa u različitim zajednicama, što je nužan preduvjet za povezivanje podataka i njihovu uporabu u posredničkim sustavima u kojima se informacije iz različitih izvora mogu distribuirano pretraživati. Pravilnik pritom predstavlja zajedničku platformu unutar koje se elementi opisa i odredbe vezane uz njih mogu granulirati ili izdvajati u skladu s posebnim zahtjevima pojedine zajednice ili ustanove.

Ovako definiran cilj pravilnika podrazumijeva metodologiju izrade koja će se temeljiti na uspoređivanju i pridruživanju modela, standarda i terminologije sviju zajednica koje sudjeluju u njegovu stvaranju. Treba napomenuti da je u ažuriranoj verziji *Izjave o Međunarodnim kataložnim načelima*, uz otvorenost i dostupnost, u opća načela katalogizacije uvrštena i interoperabilnost.¹⁴ I dok je načelo primjerenosti korisniku i dalje najvažnije, što u kontekstu izrade pravilnika između ostaloga znači da je ciljeve kataloga nužno definirati u odnosu na postupke korisnika, kao sljedeće načelo po važnosti istaknuta je upravo interoperabilnost, definirana kao nastojanje da se osigura dijeljenje i ponovna uporaba bibliografskih i autoriziranih podataka unutar i izvan knjižničarske zajednice.¹⁵

Sintaktička interoperabilnost, odnosno sposobnost sustava da razmjenjuju informacije zahvaljujući kompatibilnosti protokola za komuniciranje i formata za kodiranje podataka (npr. XML), nalazi se izvan dosega pravilnika, koji bi u najvećoj mogućoj mjeri trebao biti neovisan o pojedinim informacijskim sustavima ili formatima. Pravilnik je usmjeren prije svega na stvaranje temelja

¹³ Štefanac, Tamara. The conceptualization of archival material held in museums : a pilot study. // Summer School in the Study of Historical Manuscripts : proceedings / edited by Mirna Willer and Marijana Tomić. Zadar : Sveučilište u Zadru, 2013. Str. 281-282.

¹⁴ Statement of International cataloguing principles. Nav. dj. Str. 5.

¹⁵ Isto, str. 5.

za semantičku interoperabilnost, sposobnost sustava da smisleno i dosljedno interpretiraju razmijenjene informacije, što podrazumijeva ujednačavanje značenja i opsega elemenata podataka. Pravilnik se, dakle, bavi sadržajem, a ne kodiranjem ili prikazom podataka.

Što se tiče integracije, važno je uočiti da *Izjava o Međunarodnim kataložnim načelima*, kao i FRBR-LRM, obuhvaća i predmetnu katalogizaciju.¹⁶ To je doslovno preneseno u strukturu pravilnika RDA, koji namjenjuje predmetnoj katalogizaciji određen broj (zasad nedovršenih) poglavlja. S jedne strane, granica između ovih dvaju područja proizlazi više iz tradicionalnih radnih procesa nego iz logičke utemeljenosti: zanimljivo je da se ISBD kao standard deskriptivne katalogizacije bavi i podacima koji se odnose na predmet djela, poput napomene u kojima se navodi sažetak ili koordinata područja prikazanog na zemljopisnoj karti.¹⁷ S druge strane, integracija u smislu zajedničkog standarda suočena je s nizom problema koji proizlaze iz specifičnih zahtjeva predmetnog označivanja. Poteškoću predstavlja i nedostatak međunarodnih smjernica koje bi ponudile rješenja na manje apstraktnoj razini: bilo bi korisno, npr., revidirati IFLA-in dokument *Principles Underlying Subject Heading Languages* (1999.) u skladu s *Izjavom o Međunarodnim kataložnim načelima*, modelom FRBR-LRM i normom ISO 25964 koja se odnosi na strukturu i interoperabilnost tezaurusa, ali i s iskustvima međunarodnih baza autoriziranih podataka kao što je VIAF.¹⁸

Stoga se novi hrvatski pravilnik ograničuje na deskriptivnu katalogizaciju, ali ujedno strukturom nastoji omogućiti uključivanje pravila predmetne katalogizacije ukoliko se za time u budućnosti pokaže potreba.¹⁹

¹⁶ Izraz *predmetna katalogizacija* ovdje se koristi kao izravan prijevod sintagme *subject cataloguing*, koja u engleskom jeziku uključuje i klasifikaciju.

¹⁷ *Vidi*: ISBD : međunarodni standardni bibliografski opis / preporučila Skupina za pregled ISBD-a ; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju ; [s engleskog prevela i predgovor napisala Ana Barbarić]. Objedinjeno izd. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014. Str. 124, 275.

¹⁸ *Usp.* *Principles underlying subject heading languages : (SHLs)* / edited by Maria Ines Lopes and Julianne Beall. München : K. G. Saur, 1999. Riječ je o prvom pokušaju da se struktura različitih predmetnih sustava svede na zajednički nazivnik i time olakša pristup predmetnim podacima na međunarodnoj razini.

¹⁹ Vrijedeći pravilnik za predmetno označivanje, *vidi*: Štrbac, Dubravka; Mirjana Vujić. *Pravilnik za predmetni katalog*. Zagreb : Knjižnice grada Zagreba, 2004.

2. Konceptualni okvir pravilnika

2.1. FRBR-LRM

Semantička se interoperabilnost na najopćenitijoj razini ostvaruje stvaranjem i pridruživanjem referentnih modela koji prikazuju pozadinsku konceptualnu strukturu podataka. Pravilnik za katalogizaciju temelji se na nacrtu novog IFLA-inog modela bibliografskih podataka FRBR-LRM.

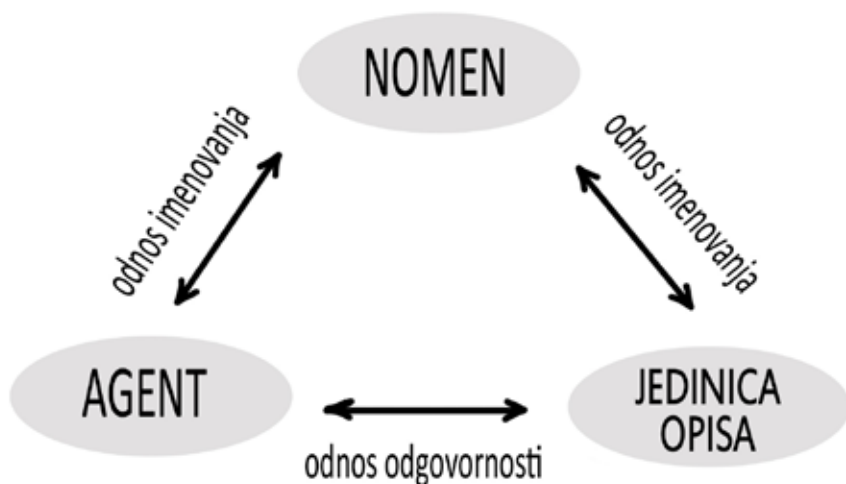
Kao što je spomenuto u uvodnom poglavlju, pod pokroviteljstvom IFLA-e od 1998. do 2011. razvijena su tri konceptualna modela: FRBR za bibliografske, FRAD za autorizirane i FRSAD za predmetne autorizirane podatke. Premda su svi modeli slijedili istu metodologiju (modeliranje entiteta i veza), u nekim su aspektima zauzeli različita gledišta i ponudili nedosljedna rješenja, što je otežavalo razumijevanje i predstavljalo prepreku za implementaciju. Kao rezultat nastojanja Skupine za pregled FRBR-a (FRBR Review Group) oko ujednačavanja modela, na godišnjem kongresu IFLA-e u Singapuru 2013. imenovana je Urednička skupina za konsolidaciju (Consolidation Editorial Group – CEG), koja je u ljeto 2015. predstavila nacrt objedinjenog modela pod naslovom FRBR-LRM.²⁰

Nismo u mogućnosti ovdje analizirati pojedinosti nacrtu modela, čija se konačna verzija, nakon objave i javne rasprave početkom 2016. te odobrenja IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju i Sekcije za klasifikaciju i indeksiranje, očekuje krajem 2016. godine. Napomenimo samo da se u odnosu na prethodne modele FRBR-LRM nalazi na višem stupnju apstrakcije, što se između ostaloga odražava i u smanjenom broju entiteta.²¹ FRBR-LRM, dakle, nije moguće izravno primijeniti kao podatkovni model u standardu ili informacijskom sustavu, nego ga treba koristiti kao osnovu za izradu takvog podatkovnog modela. Pritom se pojedini atributi i odnosi mogu izostaviti ili proširiti prema specifičnim potrebama, mogu se dodati tipovi i podtipovi entiteta itd., pri čemu je svakako poželjno, ako je moguće, koristiti postojeće ontologije i rječnike. Uvjet da se takav podatkovni model smatra vjernom implementacijom FRBR-LRM-a poštovanje je temeljne strukture entiteta, glavnih odnosa i pridruživanja implementiranih atributa određenom entitetu.

²⁰ *Usp.* Riva, Pat; Maja Žumer. Nav. dj. Str. 2.

²¹ FRBR-LRM sadrži ukupno 11 entiteta (*res, djelo, izraz, pojavni oblik, jedinica građe, agent, osoba, grupa, nomen, mjesto i vremenski raspon*) te tri unaprijed definirana tipa koji su se u prethodnim modelima smatrali entitetima (*korporativno tijelo, obitelj, identifikator*). *Vidi:* Riva, Pat; Maja Žumer. Nav. dj. Str. 4-5.

Model koji treba izraditi za potrebe pravilnika važan je jer može poslužiti kao temelj za implementaciju informacijskog sustava koji će koristiti podatkovne elemente određene pravilnikom. S obzirom da će se takav model nužno uskladiti s mogućim promjenama FRBR-LRM-a, ovdje ga zasad nije moguće prikazati u svim pojedinostima. Može se, međutim, predvidjeti da će njegovu okosnicu činiti odnos triju pojmova: *jedinice opisa*, *agenta* i *nomena* (Slika 1.).

Slika 1. Jedinica opisa, agent, nomen

Pojam *jedinice opisa* odnosi se na bilo koju vrstu dokumenta ili skupine dokumenata koji se smatraju jedinicom i kao takvi čine osnovu opisa.²² Svaki takav dokument ima četiri različita aspekta koji su predstavljeni entitetima

²² Definicija je preuzeta iz standarda za opis arhivskog gradiva, *vidi*: ISAD(G) : opća međunarodna norma za opis arhivskoga gradiva [citirano: 2015-10-03] / Međunarodno arhivsko vijeće. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2001. Dostupno na: [http://arharhinet.arhiv.hr/_Download/PDF/ISAD_\(G\)_2_Izd_Hrv.pdf](http://arharhinet.arhiv.hr/_Download/PDF/ISAD_(G)_2_Izd_Hrv.pdf). Ovako definirana jedinica opisa odgovara pojmu bibliografske jedinice. *Usp.* Horvat, Aleksandra. Knjižnični katalog i autorstvo. Rijeka : Naklada Benja, 1995. Str. 32-33. Izraz *jedinica opisa* preuzet je umjesto problematičnog izraza *jedinica građe* (*resource*).

modela FRBR-LRM: *djelo, izraz, pojavni oblik i jedinica građe*.²³ Svaki od navedenih aspekata ima pripadajuće atribute, odnosno elemente opisa (npr. jedinstveni stvarni naslov je atribut entiteta *djelo*, dimenzije su atribut entiteta *pojavni oblik* itd.). Pritom nije nužno niti moguće kod sviju vrsta dokumenata uvijek utvrditi sva četiri aspekta. Primjerice, kod muzejskih predmeta, koji se smatraju jedinstvenima čak i kada su tipični predstavnici određene klase, često nema razlike između *pojavnog oblika* i *jedinice građe*.

U odnosu odgovornosti prema *jedinici opisa* nalazi se određeni *agent* (koji može biti i kolektivan, npr. *korporativno tijelo*). Odnos odgovornosti podrazumijeva različite vrste uloga koje *agent* može imati s obzirom na različite aspekte *jedinice opisa* (npr. autor *djela*, prevoditelj *izraza*, proizvođač *pojavnog oblika* ili darovatelj *jedinice građe*). Ovi odnosi služe kao temelj za odabir pristupnica. U tijeku je razrada tipologije odnosa *agenata* prema *jedinici opisa* i njezinim aspektima u suradnji s muzejskom i arhivističkom zajednicom, uz reference na RDA, UNIMARC i Art & Architecture Thesaurus (AAT).

Jedinica opisa i *agent* imenovani su entitetom *nomen*, što je latinski naziv koji FRBR-LRM nasljeđuje iz FRSAD-a kako bi izbjegao preklapanje značenja riječi poput ime, naziv, naslov, oznaka i slično. *Nomen* je svaki znak ili skup znakova pod kojim je neki entitet poznat, poput imena *osobe*, naslova *djela* ili naziva za pojam. Imena, naslovi, nazivi i sl. obično služe kao temelj za oblikovanje nadzirane pristupnice, koja je također jedan od tipova *nomena*. Poseban tip *nomena* je i identifikator.

Prikazanom trokutu odnosa bit će dodani i odnosi s drugim entitetima, koji služe identifikaciji, istraživanju i drugim zahtjevima korisnika. No, u temeljnom obliku i na općenitoj razini ova shema sažima glavne postupke u katalogizaciji: opis građe te odabir i oblikovanje pristupnica. Nelinearna struktura, u potpunosti primjenjiva u *online* izdanju pravilnika, odražava praksu u kojoj se katalogiziranju može pristupiti s bilo kojega od ova dva polazišta, budući da postupci vezani uz opis i pristup u praksi često nisu jasno razdvojeni. Nelinearnost upućuje na to da pravilnik prije svega funkcionira kao referentni priručnik, a ne priručnik za određeni radni proces koji se, uostalom, može razlikovati ne samo s obzirom na pojedinu ustanovu ili katalogizatora, nego i na pojedini slučaj.

²³ Resource and work, expression, manifestation, item [citirano: 2015-10-07] / Gordon Dunsire, 28 July 2013, amended 6 October 2013, following comments by Patrick LeBoeuf and discussion at IFLA 2013. Dostupno na: <http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/isbd/Other-Documentation/resource-wemi.pdf>

2.2. Drugi modeli

Uz FRBR-LRM, reference u razvoju pravilnika predstavljaju i drugi srodni konceptualni modeli, prije svega CIDOC CRM, FRBR_{OO} i PRESS_{OO}.

CIDOC CRM, model koji definira koncepte i odnose na području dokumentacije kulturne baštine, razvijao se od 1996. pod pokroviteljstvom Međunarodnog savjeta za muzeje (International Council of Museums – ICOM), a 2006. prihvaćen je kao međunarodna norma ISO 21127. Cilj je modela da posluži kao temelj za integraciju, posredovanje i razmjenu informacija o kulturnoj baštini unutar, ali i izvan muzejske zajednice. Za razliku od FR-modela, CIDOC CRM nije izražen kao model entiteta i veza, nego kao objektno usmjeren model. Korišten je kao osnova za strukturiranje podataka u mnogim suradničkim projektima kulturnih ustanova u Europi i izvan nje.²⁴ Kao jedan od novijih primjera može se izdvojiti projekt *Interoperability in Memory Institutions* (INTERMI) u Češkoj, čiji je cilj – stvaranje semantičke infrastrukture koja će podržati obradu, razmjenu i ponovnu uporabu podataka o kulturnoj baštini u češkim institucijama – srodan namjeni novoga hrvatskog pravilnika.²⁵

Godine 2003. započeo je rad na harmonizaciji FR-modela i CIDOC CRM-a, za koji je bila zadužena Međunarodna radna skupina za dijalog FRBR-a i CRM-a (International Working Group on FRBR/CRM Dialogue), sastavljena od članova Skupine za pregled FRBR-a i Posebne interesne skupine CIDOC CRM-a (CIDOC CRM Special Interest Group – SIG).²⁶ Rezultat te suradnje bio je model FRBR_{OO}, objektno usmjerena verzija FR-modela, odnosno „FR obitelj“ modela interpretirana u formalnom jeziku CIDOC CRM-a, koja ujedno predstavlja i proširenje CIDOC CRM-a na knjižničnu građu. Prva verzija modela FRBR_{OO} objavljena je 2010., dok druga verzija, proširena na autorizirane podatke, potječe iz 2015. godine. Daljnja se revizija očekuje s obzirom na objedinjeni model FRBR-LRM.

Ciljevi harmonizacije dvaju modela uključivali su postizanje interoperabilnosti i integracije te otvaranje puta prema budućim implementacijama, ali i vrednovanje logičke dosljednosti FR-modela, s obzirom na to da su logički

²⁴ Za popis projekata *vidi*: CIDOC conceptual reference model : applications [citirano: 2015-10-07]. Dostupno na: http://www.cidoc-crm.org/uses_applications.html

²⁵ *Vidi*: Facilitating access to cultural heritage content in Czechia : national authority files and INTERMI project : paper presented at IFLA WLIC 2015, Cape Town, South Africa in Session 148 - Classification & Indexing Section [citirano: 2015-10-18] / Balíková, Marie ... [et al.]. Dostupno na: <http://library.ifla.org/1135/1/148-balikova-en.pdf>

²⁶ FRBR : object-oriented definition and mapping from FRBR_{ER}, FRAD and FR SAD. Nav. dj. Str. 10.

i strukturalni nedostaci vidljiviji u objektivno usmjerenom modeliranju.²⁷ Kako CIDOC CRM služi interpretaciji podataka koji velikim dijelom proizlaze iz istraživanja životnog ciklusa muzejskih predmeta, u tom modelu središnju ulogu igraju vremenski entiteti, odnosno događaji i procesi povezani s objektom opisa. Upravo to svojstvo obogaćuje FR-modele (izvorno usredotočene na modeliranje „statičnih“ intelektualnih proizvoda, a ne postupaka) mogućnošću da analiziraju i prikažu događaje i procese koji bi mogli biti od interesa za knjižničarsku zajednicu, primjerice izvedbu umjetničkog djela ili životni ciklus stare knjige. Nadalje, u odnosu na izvorne FR-modele, FRBR_{oo} rafinira neke od entiteta, primjerice *djelo* i *pojavni oblik*. Utjecaj modela FRBR_{oo}, odnosno u širem smislu suradnje muzejske i knjižničarske zajednice u harmonizaciji konceptualnih modela, vidljiv je i u nacrtu FRBR-LRM-a.²⁸ Promjene u strukturi entiteta u modelu FRBR-LRM u odnosu na prethodne modele, uvođenje entiteta *vremenski raspon (time-span)* ili izmjena definicije entiteta *osoba* tako da isključuje bibliografske identitete i fiktivne likove neki su od ishoda ove suradnje.

FRBR_{oo} pokazao se prikladnim i za modeliranje bibliografskih podataka vezanih uz neomeđenu građu, čiju složenu dinamiku izvorni, „statični“ FR-modeli nisu zadovoljavajuće izražavali. Stoga su Međunarodni ured za ISSN i Francuska nacionalna knjižnica (Bibliothèque nationale de France) 2012. imenovali radnu skupinu čija je zadaća bila proširenje modela FRBR_{oo} na neomeđenu građu. Kao rezultat, 2013. objavljena je prva verzija objektivno usmjerenog modela PRESS_{oo}, s ciljem da bude temelj za strukture podataka kojima se izražavaju specifičnosti neomeđene građe poput stapanja, razdvajanja, promjena naslova, formata, dinamike objavljivanja itd.²⁹ Premda nije nastao u okrilju IFLA-e, PRESS_{oo} se može smatrati IFLA-inim standardom na temelju službenog odobrenja Skupine za pregled FRBR-a pri IFLA-inoj Sekciji za katalogizaciju.

²⁷ Usp. Žumer, Maja. FRBR_{oo} : prema interoperabilnosti u području kulture. // 13. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredile Mirna Willer i Sanjica Faletar Tanacković. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. Str. 102-103.

²⁸ Patrick LeBoeuf, član Uredničke skupine za konsolidaciju FR-modela (CEG), jedan je od urednika nove verzije CIDOC CRM-a, a na izradi verzije surađivali su i drugi članovi CEG-a.

²⁹ LeBoeuf, Patrick; François-Xavier Pelegrin. FRBR and serials : the PRESS_{oo} model : paper presented at IFLA WLIC 2014, Lyon – „Libraries, Citizens, Societies: Confluence for Knowledge“ in Session 86 - Cataloguing with bibliography, classification & indexing and UNIMARC strategic programme [citirano: 2015-10-09]. Dostupno na: <http://library.ifa.org/838/1/086-leboeuf-en.pdf>

Svi navedeni modeli, uključujući FRBR-LRM, predstavljaju osnovu za pozadinsku strukturu elemenata podataka u pravilniku, kako bi se olakšala buduća razmjena podataka između sustava koji će se temeljiti na elementima pravilnika i drugih informacijskih sustava.

3. Struktura odredbi za opis građe u pravilniku

3.1. Standardi za opis građe

Kao što je spomenuto u prethodnom poglavlju, pravilnik za katalogizaciju sadrži odredbe za opis građe te izbor i oblikovanje pristupnica. Odredbe vezane uz pristupnice utemeljene su na *Izjavi o Međunarodnim kataložnim načelima*, dok opis građe slijedi odredbe ISBD-a, koji se u *Izjavi* izričito navodi kao standard opisa za knjižničarsku zajednicu.³⁰ S obzirom da intenzivniji rad na odredbama o pristupnicama tek predstoji, ovo poglavlje bavi se strukturom odredbi o opisu građe.

Važnost ISBD-a kao standarda u knjižničnoj katalogizaciji je neosporan. Michael Gorman ističe da se ovaj standard, unatoč teorijskim i metodološkim manjkavostima koje su obilježile njegov nastanak, učinkovito primjenjuje već desetljećima te je stoga potreban izniman oprez pri eventualnoj odluci da se zamijeni nekim drugim standardom.³¹ Anketa o uporabi ISBD-a i očekivanjima vezanima uz njegovu budućnost, koju je 2014. provela Skupina za pregled ISBD-a (ISBD Review Group) pri IFLA-inoj Sekciji za katalogizaciju na uzorku od 82 institucije (nacionalne knjižnice, bibliografske agencije, komisije za katalogizaciju itd.), pokazala je da 57 posto ispitanih rabi izravno ISBD u katalogiziranju svih ili barem nekih vrsta građe, dok 71 posto rabi pravilnike koji su potpuno ili djelomično utemeljeni na ISBD-u.³² Nastanak ISBD-a kao međunarodnog standarda za bibliografski opis vezan je uz Međunarodni sastanak kataložnih stručnjaka (International Meeting of Cataloguing Experts)

³⁰ Statement of International cataloguing principles. Nav. dj. Str. 7. Važnost ISBD-a naglašena je u ažuriranoj verziji *Izjave* premještanjem iz bilješke pod crtom u glavni dio teksta. *Usp.* Izjava o Međunarodnim kataložnim načelima. Nav. dj. Str. 4.

³¹ Gorman, Michael. The origins and making of the ISBD : a personal history, 1966-1978. // *Cataloguing & Classification Quarterly* 52, 8(2014), 833.

³² Results of an international survey on the use of the ISBD : report prepared for the ISBD Review Group by a task group consisting of Agnese Galeffi, Irena Kavčič, and Dorothy McGarry with assistance from John Hostage, February 2015 [citirano: 2015-10-09]. Str. 2, 4. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/isbd/isbd-survey-2015-report_final.pdf

1969. u Kopenhagenu. Prvo standardno izdanje ISBD(M), standarda za opis monografskih publikacija, objavljeno je 1974. godine, a tijekom sljedećih tridesetak godina objavljeno je i revidirano sedam specijaliziranih ISBD-a za pojedine vrste građe.³³ Upravo se njima, u nedostatku odgovarajućih odredbi u PPIAK-u, služila knjižničarska zajednica u Hrvatskoj u katalogizaciji neknjižne građe. Preliminarno izdanje objedinjenog ISBD-a, koje obuhvaća i ujednačava ranija specijalizirana izdanja, objavljeno je 2007. godine. Konačna verzija potječe iz 2011., a na hrvatski jezik prevedena je 2014. godine. Budući da okuplja odredbe za opis svih vrsta građe, objedinjeno izdanje ISBD-a uvodi i novu skupinu podataka 0 Oblik sadržaja i vrsta medija.

U objedinjenom se izdanju kao svrha standarda, između ostaloga, ističe poboljšanje interoperabilnosti i prenosivosti bibliografskih podataka u okruženje semantičkog *weba*.³⁴ Stoga objedinjeno izdanje ISBD-a donosi popis elemenata podataka, odnosno osnovnih jedinica koje određuju opseg i sadržaj podataka i mogu se koristiti za pridruživanje srodnim standardima.³⁵ Popis elemenata podataka ISBD-a s pripadajućim opsegom i definicijama objavljen je i u Otvorenom registru metapodataka (Open Metadata Registry – OMR), servisu koji služi objavljivanju metapodatkovnih shema i nadziranih rječnika.³⁶ Elementi ISBD-a objavljeni su u RDF-u i pridruženi elementima konceptualnog modela FRBR, pravilnika RDA te *RDA/ONIX Framework for Resource Categorization*, okvira za kategorizaciju građe nakladničke i RDA zajednice.³⁷

Međutim, usklađivanje s novim konceptualnim modelima i tehnologijama povezivanja podataka dovode do potrebe za svojevrsnom „dekonstrukcijom“ ISBD-a. Nastojanje da se ISBD uskladi s FR-modelima pokazalo je da je

³³ ISBD(A) za staru omeđenu građu (objavljen 1980., prerađen 1991.), ISBD(CF) za računalne datoteke (objavljen 1990.), ISBD(CM) za kartografsku građu (objavljen 1977., prerađen 1987.), ISBD(S) za serijske publikacije (prerađen 2002. u ISBD(CR) za neomeđenu građu), ISBD(ER) za elektroničku građu (objavljen 1997.), ISBD(NBM) za neknjižnu građu (objavljen 1977., prerađen 1987.) i ISBD(PM) za tiskanu glazbenu građu (objavljen 1980., prerađen 1991.). ISBD(G), koji sadrži opće odredbe, objavljen je 1977., a prerađen 1992. i 2004.

³⁴ ISBD. Objedinjeno izd. Nav. dj. Str. 1.

³⁵ Isto, str. 15-18.

³⁶ Open metadata registry [citirano: 2015-10-07]. Dostupno na: <http://metadataregistry.org>

³⁷ Dunsire, Gordon; IFLA Cataloguing Section's ISBD Review Group. Alignment of the ISBD : international standard bibliographic description element set with RDA : resource description & access element set [citirano: 2015-10-09]. Version 3.1, 17 February 2015. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/isbd/OtherDocumentation/isbd2rda_alignment_v3_1.pdf. *Vidi i*: ISBD Review Group. ISBD Linked Data Study Group [citirano: 2015-12-28]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/node/1795>

prije svega potrebno odrediti u kojem je odnosu pojam *jedinice građe* (*resource*), koji u ISBD-u predstavlja temeljnu jedinicu bibliografskog opisa, prema entitetima modela FRBR-a *djelo, izraz, pojavni oblik i jedinica građe* (*item*).³⁸ Premda se većina elemenata ISBD-a odnosi na *pojavni oblik*, iz njihovog je pridruživanja entitetima FRBR-a vidljivo da to ne vrijedi za sve elemente.³⁹ Stoga su ti entiteti određeni kao aspekti *jedinice građe* (*resource*), kako je objašnjeno u prethodnom poglavlju. Da bi se pokazalo kakve će posljedice ova odluka imati na strukturu standarda te kakav će općenito biti tijek daljnje „eferbeerizacije“ ISBD-a, potrebno je pričekati reviziju koja će biti usklađena s konačnom verzijom modela FRBR-LRM.

Sigurno je, međutim, da „eferbeerizacijom“ i orijentacijom prema standardima semantičkog *weba* bibliografski zapis (barem u dosadašnjem obliku) gubi ulogu glavnog mehanizma u okupljanju elemenata opisa. Ovu ulogu preuzima entitet na koji se elementi opisa odnose. Analogno tomu, u standardu koji kao osnovu uzima FRBR-LRM, ulogu glavnih mehanizama u određivanju i okupljanju elemenata opisa također preuzimaju entiteti, bez obzira na to hoće li njihovi nazivi i veze s pojedinim elementima biti implicitni ili pak izravno primijenjeni kao u slučaju RDA-a. Iz ovoga proizlazi pitanje koliko je prikladno doslovno slijediti skupine ISBD-a u organizaciju elemenata opisa u pravilniku, posebice ako imamo na umu da pravilnik mora uzeti u obzir i standarde drugih baštinskih zajednica. Nameće se nekoliko rješenja. Prvo, elementi mogu biti uobličeni u popis (*flat list*) organiziran prema nekom formalnom kriteriju, npr. obveznosti. Drugo, elementi mogu biti organizirani prema pripadnosti pojedinim entitetima, što je slično pristupu primijenjenom u RDA-u. Kao treće i najizglednije rješenje predlaže se organiziranje elemenata u smislene cjeline koje bi donekle slijedile skupine ISBD-a (npr. identifikacija, nastanak, materijalni opis, sadržaj i sl.). Slično je načelo organizacije primijenjeno i u međunarodnim standardima arhivističke i muzejske zajednice, među kojima valja istaknuti *Opću međunarodnu normu za opis arhivskoga gradiva* (*General International Standard Archival Description – ISAD(G)*) i *Cataloging Cultural Objects* (CCO).

³⁸ *Usp.* Bianchini, Carlo; Mirna Willer. ISBD resource and its description in the context of the semantic web. // *Cataloging & Classification Quarterly* 52, 8(2014), 873-874. Izraz *resource* ISBD koristi od 2003. umjesto ranijeg izraza *publikacija*.

³⁹ *Usp.* Mapping ISBD elements to FRBR entity attributes and relationships, 2004-07-28 [citirano: 2015-10-06]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/isbd/isbd-frbr-mapping.pdf>

Standard ISAD(G) objavio je 1994. Odbor za standarde opisa Međunarodnog arhivskog vijeća (International Council on Archives – ICA). Drugo izdanje, koje se rabi kao aktualni standard, objavljeno je 2000. i prevedeno na hrvatski jezik 2001. godine. ISAD(G) predstavlja osnovu za razvoj nacionalnih pravila i daje opće smjernice s ciljem izrade dosljednih opisa, razmjene podataka i objedinjavanja opisa iz različitih arhiva u jedinstvenom informacijskom sustavu.⁴⁰ ISAD(G) definira ukupno 26 elemenata, među kojima se šest smatra obveznima za međunarodnu razmjenu podataka (identifikacijska oznaka ili signatura, naslov, stvaratelj, vrijeme nastanka gradiva, količina jedinice opisa i razina opisa). Elementi su podijeljeni u sedam područja opisa, npr. područje identifikacije, područje konteksta itd.

CCO služi opisu i dokumentaciji umjetničkih i arhitektonskih djela, kulturnih artefakata i njihovih slikovnih prikaza te je namijenjen muzejskim kustosima i dokumentaristima, ali i arhivistima i knjižničarima.⁴¹ Koristi se kao vodič u planiranju, implementaciji i uporabi baza podataka i lokalnih pravila za katalogizaciju. Uključuje, između ostaloga, obvezne elemente iz *Categories for the Description of Works of Art* (CDWA), standarda koji čini okvir za razvoj i interoperabilnost informacijskih sustava koji sadrže podatke o umjetničkim artefaktima i općenito djelima materijalne kulture.⁴² CDWA je razvijen 1990-ih godina pod pokroviteljstvom Zaklade J. Paul Getty i sadrži oko 540 kategorija (elemenata), koji su u sklopu različitih projekata pridruženi nizu knjižničnih i arhivističkih standarda, uključujući MARC. Razvijena je i XML shema pod imenom CDWA Lite za razmjenu zapisa koji se temelje na CDWA i CCO.

Osim međunarodnih standarda, budući pravilnik uzima u obzir i obvezne elemente podataka navedene u *Pravilniku o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi*, čija je revizija u tijeku.⁴³

⁴⁰ ISAD(G). Nav. dj. Str. 7.

⁴¹ *Usp.* Cataloging cultural objects : a guide to describing cultural works and their images [citirano: 2015-10-06] / Murtha Baca ... [et al.] on behalf of the Visual Resources Association. Chicago : American Library Association, 2006. Str. XII-XIII. Dostupno na: http://cco.vrafoundation.org/index.php/toolkit/cco_pdf_version/

⁴² Categories for the description of works of art [citirano: 2015-10-06]. Dostupno na: http://www.getty.edu/research/publications/electronic_publications/cdwa/

⁴³ Trenutačno vrijedeći pravilnik objavljen je 2002. *Vidi:* Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi [citirano: 2015-10-03]. Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/309509.html>

Jedan od ciljeva komparativne analize ISBD-a i drugih standarda za opis građe uvrštavanje je u pravilnik elemenata koji nisu sadržani u ISBD-u, a odgovaraju potrebama arhivističke i muzejske zajednice ili mogu u znatnoj mjeri pridonijeti iskoristivosti bibliografskih podataka. Jedan od primjera je element *nadomjesni naslov* iz ISAD(G)-a. Valja također napomenuti da će odredbe pravilnika sadržavati zbirni opis, kao i opis građe koja nije obuhvaćena ISBD-om, poput neobjavljenih dokumenata (rukopisa, sive literature itd.).

3.2. Struktura odredbi za opis građe

Kako bi se semantička struktura podataka odvojila od načina na koji se podaci preuzimaju s jedinice opisa, bilježe i prikazuju, elementi podataka moraju se razlučiti od odredbi koje se na njih odnose, terminologije koja se u njima koristi i prikaza u korisničkom sučelju. Stoga pravilnik predlaže strukturu koja najprije predstavlja naziv, definiciju i opseg svakog elementa, a nakon toga navodi odredbe s primjerima, slijedeći načelo od općeg prema pojedinačnom, tj. od općenitih odredbi prema odredbama koje su primjenjive samo na pojedine vrste opisa ili građe. Raspored samih elemenata također slijedi isto načelo, od obveznih elemenata zajedničkih svim vrstama opisa i građe do onih koji pripadaju pojedinim vrstama. Uz svaki element navode se podaci o obveznosti i ponovljivosti.

Sadržaj podataka također mora biti odvojen od vrijednosti podataka, odnosno naziva iz nadziranih rječnika koji se koriste u opisu (npr. za vrstu medija ili materijala). Takvi rječnici neće biti dio teksta odredbi, nego će se navesti u dodacima ili će se u odredbama na njih upućivati, primjerice ako se radi o nadziranim rječnicima čije je područje uporabe šire od deskriptivne katalogizacije (npr. Art & Architecture Thesaurus). S obzirom da se u praksi često osjeća nedostatak ne samo ujednačavanja i dosljednog korištenja, nego uopće postojanja tezaurusa i terminoloških baza podataka na hrvatskom jeziku, bilo da je riječ o prevedenim međunarodnim ili lokalnim standardima, suradnja na primjeni nadziranih rječnika za potrebe deskriptivne katalogizacije mogla bi označiti početak šire suradnje baštinskih zajednica na ovom području.

Treba naposljetku naglasiti da sadržaj podataka mora biti odvojen od prikaza. Konvencije prikazivanja također nisu dio teksta odredbi, nego se navode u dodacima, uključujući redosljed podataka i interpunkciju koje propisuje ISBD i koji ostaju preporučeni način prikaza podataka za knjižničarsku za-

jednicu. Na taj se način vrijednosti elemenata podataka mogu grupirati u nizove podataka (*aggregated statements*) koji potom mogu poslužiti pridruživanju imenskim prostorima manje granuliranih standarda ili aplikacijskih profila.⁴⁴

Zaključak

Osnovu za izradu budućeg pravilnika za katalogizaciju predstavljaju međunarodni standardi i drugi dokumenti koji se odnose na organizaciju informacija u baštinskim ustanovama. Zajednička im je značajka usmjerenost prema konceptualnoj strukturi podataka i propisivanju sadržaja elemenata podataka, kako bi se omogućila učinkovita razmjena i automatsko povezivanje podataka izvan granica pojedinih ustanova ili informacijskih sustava bez „nesporazuma“ oko njihova značenja.

U radu na pravilniku koriste se također iskustva i rezultati proizašli iz usporedbi i pridruživanja modela i standarda u sklopu različitih međunarodnih projekata, kako bi se stvorila zajednička platforma za katalogizaciju bez obzira na vrstu medija ili ustanove u kojoj je građa pohranjena. Time je otvoren put nizu mrežnih servisa i aplikacija koji su utemeljeni na distribuiranom pretraživanju i „razumijevanju“ značenja podataka.

U namjeri da prikaže kako međunarodni dokumenti pomažu u određivanju ciljeva, opsega, koncepta i strukture pravilnika, ovaj tekst nije iscrpan. On s jedne strane ukratko prikazuje samo najvažnije dokumente, dok je s druge strane ograničen trenutačnom fazom u izradi pravilnika. Treba napomenuti i da suradnja baštinskih zajednica na pravilniku predstavlja veliki izazov, ne samo u smislu pridruživanja elemenata podataka ili ujednačavanja terminologije, nego općenito usklađivanja zahtjeva ustanova koje su nerijetko obilježene znatnim razlikama u vrstama građe i zbirki, poslovnim procesima, tipovima korisnika itd. No upravo rad na zajedničkom normativnom okviru, navodeći na preispitivanje vlastitih i tuđih tradicija i potreba, stvara povoljno okruženje za buduću suradnju, koja se s obzirom na dostupne tehnološke mogućnosti ima priliku ostvariti u mnogo zanimljivih i inovativnih oblika.

⁴⁴ *Vidi:* Dunsire, Gordon. The role of ISBD in the linked data environment. // *Cataloging & Classification Quarterly* 52, 8(2014), 860.

LITERATURA

Barbarić, Ana; Mirna Willer. Kakav nacionalni kataložni pravilnik trebamo? : preliminarno istraživanje. // 13. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredile Mirna Willer i Sanjica Faletar Tanacković. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. Str. 110-134.

Bianchini, Carlo; Mirna Willer. ISBD resource and its description in the context of the semantic web. // *Cataloging & Classification Quarterly* 52, 8(2014), 869-887.

Cataloging cultural objects : a guide to describing cultural works and their images [citirano: 2015-10-06] / Murtha Baca ... [et al.] on behalf of the Visual Resources Association. Chicago : American Library Association, 2006. Dostupno na: http://cco.vrafoundation.org/index.php/toolkit/cco_pdf_version/

Categories for the description of works of art [citirano: 2015-10-06]. Dostupno na: http://www.getty.edu/research/publications/electronic_publications/cdwa/

CIDOC conceptual reference model : applications [citirano: 2015-10-07]. Dostupno na: http://www.cidoc-crm.org/uses_applications.html

Definition of the CIDOC conceptual reference model [citirano: 2015-10-07] / produced by the ICOM/CIDOC Documentation Standards Group, continued by the CIDOC CRM Special Interest Group ; current main editors Patrick Le Boeuf ... [et al.]. Version 6.2, May 2015. Dostupno na: http://www.cidoc-crm.org/official_release_cidoc.html#CIDOCCRM6.2

Dunsire, Gordon. The role of ISBD in the linked data environment. // *Cataloging & Classification Quarterly* 52, 8(2014), 855-868.

Dunsire, Gordon; IFLA Cataloguing Section's ISBD Review Group. Alignment of the ISBD : international standard bibliographic description element set with RDA : resource description & access element set [citirano: 2015-10-09]. Version 3.1, 17 February 2015. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/isbd/Other-Documents/isbd2rda_alignment_v3_1.pdf

Facilitating access to cultural heritage content in Czechia : national authority files and INTERMI project : paper presented at IFLA WLIC 2015, Cape Town, South Africa in Session 148 - Classification & Indexing Section [citirano: 2015-10-18] / Balíková, Marie ... [et al.]. Dostupno na: <http://library.ifla.org/1135/1/148-balikova-en.pdf>

Federation of European Publishers. European books publishing statistics 2014 [citirano: 2016-01-20]. Dostupno na: <http://www.fep-fee.eu/>

FRBR : object-oriented definition and mapping from FRBR_{ER}, FRAD and FRISAD [citirano: 2015-10-04] / International Working Group on FRBR and CIDOC CRM

Harmonisation ; supported by Delos NoE ; editors Chryssoula Bekiari ... [et. al.]. (Version 2.2), March 2015. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr/frbroo_v2.2.pdf

Gorman, Michael. The origins and making of the ISBD : a personal history, 1966-1978. // *Cataloguing & Classification Quarterly* 52, 8(2014), 821-834.

Horvat, Aleksandra. Knjižnični katalog i autorstvo. Rijeka : Naklada Benja, 1995.

ISAD(G) : opća međunarodna norma za opis arhivskoga gradiva [citirano: 2015-10-03] / Međunarodno arhivsko vijeće. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2001. Dostupno na: [http://arharhinet.arhiv.hr/_Download/PDF/ISAD_\(G\)_2_Izd_Hrv.pdf](http://arharhinet.arhiv.hr/_Download/PDF/ISAD_(G)_2_Izd_Hrv.pdf)

ISBD : međunarodni standardni bibliografski opis / preporučila Skupina za pregled ISBD-a ; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju ; [s engleskog prevela i predgovor napisala Ana Barbarić]. Objedinjeno izd. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014.

ISBD Review Group. ISBD Linked Data Study Group [citirano: 2015-12-28]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/node/1795>

Izjava o Međunarodnim kataložnim načelima [citirano: 2015-10-05] / prevela Mirna Willer. 2009. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2009-hr.pdf

Jenkins, Henry. Convergence culture : where old and new media collide. New York ; London : New York University Press, 2006.

Jones, Ed. A question of identity : the role of identifiers in library catalogs. // *Conversations with catalogers in the 21st century* / editor Elaine R. Sanchez. Santa Barbara [etc.] : Libraries Unlimited, cop. 2011. Str. 95-103.

LeBoeuf, Patrick; François-Xavier Pelegrin. FRBR and serials : the PRESSoo model : paper presented at IFLA WLIC 2014, Lyon – „Libraries, Citizens, Societies: Confluence for Knowledge“ in Session 86 – Cataloguing with bibliography, classification & indexing and UNIMARC strategic programme [citirano: 2015-10-09]. Dostupno na: <http://library.ifla.org/838/1/086-leboeuf-en.pdf>

LeBoeuf, Patrick. Brave new FRBR world. // Report from the 1st IFLA Meeting of Experts in an International Cataloguing Code, Frankfurt, 2003 / edited by Barbara B. Tillett, Renate Gömpel and Susanne Oehlschläger. München : K. G. Saur, 2004. Str. 40-53.

Mapping ISBD elements to FRBR entity attributes and relationships, 2004-07-28 [citirano: 2015-10-06]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/isbd/isbd-frbr-mapping.pdf>

Open metadata registry [citirano: 2015-10-07]. Dostupno na: <http://metadataregistry.org>

Principles underlying subject heading languages : (SHLs) / edited by Maria Ines Lopes and Julianne Beall. München : K. G. Saur, 1999.

Resource and work, expression, manifestation, item [citirano: 2015-10-07] / Gordon Dunsire, 28 July 2013, amended 6 October 2013, following comments by Patrick LeBoeuf and discussion at IFLA 2013. Dostupno na: <http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/isbd/OtherDocumentation/resource-wemi.pdf>

Results of an international survey on the use of the ISBD : report prepared for the ISBD Review Group by a task group consisting of Agnese Galeffi, Irena Kavčič, and Dorothy McGarry with assistance from John Hostage, February 2015 [citirano: 2015-10-09]. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/isbd/isbd-survey-2015-report_final.pdf

Riva, Pat; Maja Žumer. Introducing the FRBR Library Reference Model : paper presented at IFLA WLIC 2015, Cape Town, South Africa in Session 207 - Cataloguing [citirano: 2015-10-04]. Dostupno na: <http://library.ifla.org/1084/>

Statement of International cataloguing principles : (ICP) [citirano: 2015-10-05] / by IFLA Cataloguing Section and IFLA Meetings of Experts on an International Cataloguing Code. Updated ed., April 2015. Dostupno na: <http://www.ifla.org/node/9542>

Štefanac, Tamara. The conceptualization of archival material held in museums : a pilot study. // Summer School in the Study of Historical Manuscripts : proceedings / edited by Mirna Willer and Marijana Tomić. Zadar : Sveučilište u Zadru, 2013. Str. 281-294.

Štrbac, Dubravka ; Mirjana Vujić. Pravilnik za predmetni katalog. Zagreb : Knjižnice grada Zagreba, 2004.

Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj / IFLA-ina Studijska skupina za uvjete za funkcionalnost bibliografskih zapisa ; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju ; [s engleskog prevela Tinka Katić]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004.

Verona, Eva. Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 1983-1986. Dio 1: Odrednice i redalice. 2. izmijenjeno izd. 1986.

Willer, Mirna; Ana Barbarić. Međunarodna kataložna načela : prikaz i analiza. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 52, 1/4(2009), 18-48. Dostupno i na: <http://www.hkdruštvo.hr/vbh/broj/99>

Willer, Mirna; Ana Barbarić. Prema novom hrvatskom kataložnom pravilniku kao standardu sadržaja podataka. // 15. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredili Damir Hasenay i Maja Krtalić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012. Str. 1-31.

Yee, Martha M. The single shared catalog revisited. // *Conversations with catalogers in the 21st century* / editor Elaine R. Sanchez. Santa Barbara [etc.] : Libraries Unlimited, cop. 2011. Str. 121-136.

Žumer, Maja. FRBR_{OO} : prema interoperabilnosti u području kulture. // 13. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredile Mirna Willer i Sanjica Faletar Tanacković. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. Str. 100-109.